

Csemáné Dr. Váradi Erika*

A gondos atyáktól a traumatudatos bíróságig

„Ha pedig a fiatalok bűnelkövetők eseteinek kinyomozására és a velük szemben alkalmazandó intézkedésekre önálló bíróságot kell szervezni, s ha ez a bíró nem is büntetést szab ki, hanem egy gondos atya módjára igyekszik kiválasztani, mi lesz a legcélravezetőbb nevelési eszköz az »állam gyermekeinek megmentésére és talpraállítására ...«.”

Finkey Ferencz**

1. BEVEZETÉS

A gyermekek hatóságokkal, így különösen az igazságszolgáltatással való találkozása meghatározó, sokszor szorongással, feszültségekkel teli élmény. Különösen nagy a jelentősége, ha mindez egy büntetőeljárással összefüggésben történik.

Ha a gyermek áldozati pozícióban jelenik meg, akkor a korábban elszenvedett viktimizációból adódó negatív – sokszor traumatikus – hatások mellé mindaz, amivel egy eljárás lefolytatása jár, újabb negatív pszichés változásokat okozhat, akár szekunder áldozattá válást is kiváltva. Ennek számtalan oka lehet, így például, ha a hatóság túlterheltség vagy egyéb ok miatt nem nyújt megfelelő segítséget; ha nem reagál kellően empátiákkal vagy időben; ha többször (vagy eltérő személyek által) történik a gyermek meghallgatása. Ezzel újra és újra az események átélésére kényszerítve őt. De megakadályozza a gyógyulási folyamat megindulását az eljárás elhúzódása is, ami fokozza az eljárási stresszt és a helyzetből adódó bizonytalanságérzést is. Ezen feltételek hiányában is komoly problémát jelenthet például a nem megfelelő interakció, a rosszul (vagy nem az életkorra figyelemmel) megválasztott kommunikációs stílus, vagy éppen az áldozathibáztató attitűd.

Számos negatív hatása lehet az eljárásnak akkor is, ha a gyermek elkövetőként jelenik meg. Ezek közül különösen fontos kiemelni a kommunikációs problémák mellett megjelenő megbélyegző hatást. A már a 60-as években, többek között Becker által kidolgozott társadalmi interakcionista elmélet alaptétele, hogy az igazságszolgáltatás – és annak működési módja is – igazságtalan.¹ A rendszerszintű probléma azóta is fennáll: az a tény, hogy a hatóságok képviselői – verbális és/vagy nonverbális szinten – bűnözőként bán(hat)nak a fiatalal (is), komoly megbélyegző hatással bírhat.

Az ezzel kapcsolatos kutatások az *eljárási igazságosság elmélete* keretében arról közvetítettek, hogy az intézményi bizalomra legjelentősebb hatással a hatóságok képviselői részéről

tanúsított bánásmód van. A pozitív benyomások fokozzák az igazságügyi intézményekkel való együttműködésre, s végső soron a törvények betartására való hajlandóságot.²

Az *elvárt bánásmód* legfontosabb tartalmi elemeit vizsgáló kutatás alapján meghatározható, mi az, amit a bírótól vár(ná)nak az eljárásban érintett személyek.³ Fontos kiemelni, hogy a döntés tartalmi kritériumai – azaz, hogy az minden érintettnek megfelelő legyen – mellett jelentősebb arányban jelennek meg a folyamattal kapcsolatos pszichés szükségletek. Így például az, hogy *a bíró – és az egyéb szakemberek – őszinte odafigyelést tanúsítsanak, kommunikációjuk udvarias, hozzáállásuk elfogulatlan legyen.*

Úgy tűnik, hogy ezek fiatal elkövetők esetén visszatükrözik mindazokat a jellemzőket, melyekkel a hazai szakirodalomban is körbeírták a bírótól, mint *gondos atyától* megkívánt szakmai attitűdöt.⁴

Az I. Büntetőnovella, az 1908. évi XXXVI. törvénycikk által megteremtett, majd a fiatalok bíróságáról szóló 1913. évi VII. törvénycikk megszületéséig, a patronázs-egyesületek intenzív működéséig, illetve az ezzel párhuzamosan zajló társadalmi felfogásváltozásig azonban hosszú út vezetett. A szakemberek és a társadalom tagjai körében párhuzamosan megfigyelhető folyamatok jelentőségét Gönczöl Katalin fogalmazta meg: „A századfordulón a társadalomtudományi rangra emelkedő kriminológia a klasszikus büntetőjogi iskola *legalapvetőbb tételeit* kérdőjelezte meg.”⁵

2 Hough, M., J. Jackson, B. Bradford, A. Myhill, P. Quint (2010) 'Procedural Justice, Trust and Institutional Legitimacy', *Policing: A Journal of Policy and Practice*, 4(3), p. 204 [pp. 203–210].

3 Lásd erre részletesebben Murphy, K., T. Tyler (2008) 'Procedural justice and compliance behaviour: The mediating role of emotions', *European Journal of Social Psychology*, 38(4), pp. 652–668.

4 Lásd erről bővebben például Csemáné Váradi, E., Lévy, M. (2002) 'A fiatalok büntetőjogának kodifikációs kérdéseiről – történeti és jogösszehasonlító szempontból', *Büntetőjogi Kodifikáció*, 1, 12–27. o.

5 Gönczöl, K. (1991) *Bűnös szegények*, Budapest: KJK, 12. o. A folyamatot szélesebb körben ismerteti: Csemáné Váradi, E. (2019) 'XXI. századi kihívások, XX. századi válaszok? Interdiszciplináris gondolatok a „más elbánás” elve apropóján', In Bárd, P., Borbíró, A., Gönczöl, K. (2019), *Kriminológia és kriminálpolitika a jogállam szolgálatában*, Budapest: ELTE Eötvös Kiadó, 108–117. o.

* Csemáné Váradi Erika: PhD, LLM, Mádl Ferenc Összehasonlító Jogi Intézet, Közjogi Kutatási Főosztály, vezető kutató.

** Finkey, F. (1913) 'A fiatalok büntetőjoga Észak-Amerikában' Budapest: Athenaeum Irodalmi és Nyomdai Részvénytársulat, p. 84.

1 Lásd ehhez részletesebben például: Becker, H. S. (1963) 'Outsiders: Studies in the Sociology of Deviance', New York: The Free Press.

2. GYERMEK, JOG ÉS TÁRSADALOM – AVAGY GYERMEKJOGOK

A gyermekek helyzetének megváltozása a társadalomban is számos körülmény együtthatásának eredménye. Az oktatás megjelenésétől a gazdasági változásokon át az ipari forradalomig sok olyan folyamat zajlott a társadalomban, amelyek eredményeképpen a gyermekek helyzete átértékelődött.

Ezek eltérő hatásmechanizmusokkal írhatók le, attól függően, hogy a gyermekeket elkövetői vagy áldozati pozícióban közelítették-e meg. Így például a XIX. század végén az USA-ban, illetve a XX. század elején Európában lezajló részben gyakorlati, részben elméleti gyökerű fejlődési folyamat hatására létrejövő *más elbánás elve* e komplex és a korábitól jelentős mértékben különböző felfogást jelentett a gyermek- és fiatalok elkövetők tekintetében. Ez nemcsak a büntetőjogi felelősségre vonhatóság feltételrendszerét, a szankciók eltérő jellegét, a büntetőjogi beavatkozás nevelés fókuszú megjelenését, hanem egy önálló intézményrendszer kialakulását is felölelte. Napjainkra a legfontosabb elemei ennek az elvnek ugyanúgy a felelősségtan, a büntetőeljárás sajátosságai, a szankciórendszer és a bűnmegelőzés tématerületei köré csoportosíthatóak.

A gyermekek jogainak áldozati pozícióban való megjelenése és védelme az 1800-as évek végétől jelent meg egy erőteljesebb szinten. 1874. április 11-én a *New York Times* számolt be Mary Allen Wilson, egy hétéves kislány sérelmére elkövetett szülői bántalmazás miatt folyó büntetőperről. A gyermekek védelmének korlátozottságát, illetve azt a tényt, hogy a társadalom milyen széles körben vélelmezte a szülők felügyeleti jogát, jól jelzi az a tény, hogy a kislány érdekében eljárni szándékozó ügyvéd – egyéb lehetőség hiányában – az American Society of Cruelty to Animals (ASPCA) képviselőjében tudott fellépni. A gyermekekkel szembeni erőszak megelőzését célzó társaság ugyanis – a világon elsőként – csak ezt követően, 1874-ben került megalapításra.⁶

3. NEMZETKÖZI SZINTEKEN MEGJELENVE...

Hosszú fejlődési folyamat, útkeresés és kriminálpolitikai irányváltás után immár nemzetközi szinten és keretek között kapnak szerepet azok a gondolatok, melyeket több mint száz évvel ezelőtt a példaértékű és széles körben elismert hazai büntetőjogi és kriminológiai gondolkodók megfogalmaztak. Ez különösen a fiatalok elkövetőkkel szembeni büntető-igazságszolgáltatás során kap nagy hangsúlyt – legyen szó a jóléti vagy az igazságszolgáltatási modellről.⁷ Előbbi a bűnelkövetést a szocializációs folyamatban bekövetkező elakadás szimptomájaként határozza meg, s így az elkövetőre, mint támogatásra, segítségre szoruló személyre tekint, míg utóbbi

alapja a felelősségvállalás – azaz, a fiatalok egy racionális döntési folyamat eredményeként hozott téves döntésének következménye a jogellenes magatartás, melynek büntetőjogi relevanciáit a fiatalnak (is) viselnie kell.

Bármelyik büntetőjog-elméleti megközelítés is jellemzi az adott ország szabályozását, immár nemzetközi szinten is rögzítést nyert, hogy „(A) fiatalok büntető igazságszolgáltatási rendszere hangsúlyt fektet a fiatalok jólétére, és biztosítja, hogy a fiatalok elkövetőkkel szembeni minden intézkedés mindig arányos legyen mind az elkövetők, mind a bűncselekmény körülményeivel.” A *Pekingi Szabályok* jelzett megközelítésével az ENSZ-dokumentum immár két, a fiatalok büntető-igazságszolgáltatását meghatározó célra utal: a fiatalok elkövetők jólétének előmozdítására és az arányosság elvének széles körű alkalmazására.

Függetlenül az adott ország büntetőpolitikája által meghatározott és követett szabályozási modelltől, a „fiatalok jólétét azoknak a jogrendszereknek is hangsúlyozniuk kell, amelyek a büntetőbírói modellt követik, hozzájárulva ezzel a pusztán büntetőjellelű szankciók elkerüléséhez.”

Ehhez szorosan kapcsolódik az az elvárás is, hogy „(A) fiatalok elkövetőkkel szembeni fellépésnek nemcsak a bűncselekmény súlyosságát, hanem a személyes körülményeket is figyelembe kell vennie. Az elkövető egyéni körülményei (például társadalmi státusza, családi helyzete, a bűncselekmény által okozott kár vagy más, a személyes körülményeket befolyásoló tényezők) befolyásolhatják a válaszütemlések arányosságát (például figyelembe véve az elkövető erőfeszítéseit az áldozat kártalanítására vagy hajlandóságát az egészséges és hasznos életre való áttérésre).”⁸

Az 1985-ös ENSZ-dokumentum fontos követelése az igazságszolgáltatás keretében alkalmazandó reakciók méltányos volta. Ez két irányból is teret kell, kapjon:

- egyrészt, az igazságszolgáltatásnak (és mindenekelőtt a szabályozásnak) ki kell nyitnia a kaput az olyan új, a gyermekek életkorból adódó sajátos pszichés, viselkedési, személyiségfejlődési jellemzőihez jobban illeszkedő, innovatív reakciólehetőségek, megoldások és intézkedések iránt;
- másrészt, olyan biztonsági garanciákat kell beépítenünk az intézmény- és szabályozási rendszerekbe, melyek képesek a formális társadalmi ellenőrzés indokolatlan kiszélesítésére irányuló társadalmi, (szak)politikai kezdeményezésekkel, elvárásokkal szemben érdemi védelmet nyújtani.

A fiatalok igazságszolgáltatásában alkalmazandó általános minimumkövetelményeket meghatározó Pekingi Szabályok fontos előfutára(i) a Gyermekjogi Egyezménynek.

A gyermekjogok és a gyermek igazságszolgáltatási folyamatokkal összefüggésben megillető jogait érintően fontos sa-

6 Lásd részletesebben Váradí-Csema, E. (2022) 'Children's Rights and the criminal protection of minors', In Váradí-Csema, E. (ed.) *European Challenges and Central European Responses in the Criminal Science of XXI. Century*, Miskolc–Budapest: CEA Publishing pp. 413–435.

7 O'Connor, J. (1998) 'Models of Juvenile Justice' In Alder, C. (ed.) ' *Juvenile Crime and Juvenile Justice: Toward 2000 and Beyond*, Australian Institute of Criminology, Canberra: Elect Printing, pp. 4–11.

8 '5. Aims of juvenile justice' United Nations Standard Minimum Rules for the Administration of Juvenile Justice („The Beijing Rules”). Adopted by General Assembly resolution 40/33 of 29 November 1985 és Kommentárja.

rokkó a *Gyermekjogi Egyezmény* (UNCRC – United Nations Children Rights Convention). A New York-i Egyezmény az igazságszolgáltatással kapcsolatosan olyan alapelveket és elvárásokat határoz meg, amelyek segítségével a gyermek jogai és érdekei kerülnek középpontba, és amelyek alkalmasak arra, hogy biztosítsák az őket érintő eljárásokban való aktív részvétel lehetőségét, az áldozatként való megjelenésük esetén fokozott védelmüket, míg az elkövetői helyzetükben történő büntetőeljáráshoz való kapcsolódás során pedig az életkoruknak és személyiségüknek megfelelő speciális bánásmódot. Az Egyezmény széles körben öleli fel a gyermekeket megillető jogokat, rögzítve többek között a gyermek mindenekfelett álló érdekét, a megkülönböztetés tilalmát, a részvételhez, az élet-
hez, a fejlődéshez való jogot.

A New York-i Egyezmény többek között rögzíti a gyermek megfelelő tájékoztatásának szükségességét beleértve a vele való kommunikáció életkorfüggő konkrét formáját. Kiemeli a különleges bánásmódhoz való jogot, amely – többek között – a

- szülő vagy gondozó meghatározott feltételek melletti jelenlétének,
- az életkori, pszichés igényekhez illeszkedő helyszínnek (tanúmeghallgatási szobák), illetve
- az interakciók kritériumainak (traumaérzékeny interjúk) biztosítását.

Szakértők bevonásával – legyenek azok szociális munkások, pszichológusok vagy más szakemberek – szintén hozzájárul a hatóság e speciális kezelési mód érvényre juttatásához.

A Gyermekjogi Egyezmény alapelvei írják körbe a gyermekbarát igazságszolgáltatás legfontosabb kereteit; így például az Egyezmény

- 2. cikke rögzíti a gyermek mindenekfelett álló érdekét, illetve
- a megkülönböztetés tilalmát,
- a 12. cikk a gyerek véleményének figyelembevételéhez való jogát, míg
- a 6. cikk az élethez és a fejlődéshez való jogot.

Mindez a gyakorlatban azt jelenti, hogy a gyermek érdekét valamennyi eljárási cselekménnyel kapcsolatos döntés során szem előtt kell tartani, jogot kell biztosítani számára, hogy véleményét nyilváníthasson minden őt érintő kérdésben, aminek szerephez kell jutnia a hatóság döntése során, illetve, hogy az eljárás mindvégig igazodjék az érintett kiskorú testi, mentális, lelki vagy erkölcsi fejlődésével kapcsolatos szükségletekhez.

4. A GYERMEKBARÁT IGAZSÁGSZOLGÁLTATÁS FOGALMI KERETEI

Fontos kérdés annak meghatározása, hogy mit értünk *gyermekbarát igazságszolgáltatás* fogalma alatt. Ez különösen arra tekintettel lényeges kérdés, hogy találkozni más terminológiai megközelítéssel is.

Jelen tanulmány szerzője az Európa Tanács Miniszteri Bizottsága által 2010. november 17. napján elfogadott, a Gyer-

mekbarát igazságszolgáltatásról szóló iránymutatásai II.c. pontjában meghatározott fogalomból indul ki. Eszerint:

„A gyermekbarát igazságszolgáltatás olyan igazságszolgáltatási rendszereket jelent, amelyek garantálják az összes gyermek jog tisztelvényben tartását és hatékony érvényesítését a legmagasabb elérhető szinten, figyelembe véve a gyermek érettségi és megértési szintjét, valamint az eset körülményeit. Különösen olyan igazságszolgáltatásról van szó, amely hozzáférhető, életkornak megfelelő, gyors, gondos, a gyermek igényeihez és jogaihoz igazodik és azokra összpontosít, tisztelvényben tartva a gyermek jogait, ideértve a tisztességes eljáráshoz való jogot, az eljárásban való részvételhez és annak megértéséhez való jogot, a magán- és családi élet tisztelvényben tartásához való jogot, valamint a személyiségi épséghez és méltósághoz való jogot.”

Érdemes kiemelni, hogy a nemzetközi források között ettől eltérő megközelítéssel is találkozni. A dokumentumok egy része a „*gyermekközpontú igazságszolgáltatás*” kifejezést használja. Ennek magyarázata mind pozitív, mind negatív kritériumok mentén is megragadható.

A pozitív aspektus alapja, hogy a szakemberek ezzel épp annak szükségességét juttatják kifejezésre, hogy a fiatalok érettségét érintő igazságszolgáltatás olyan átalakítására (reformjára) van szükség, amelynek középpontjában a gyermek érdekei állnak.

A gyermekbarát kifejezéssel szembeni negatív irányú megközelítés alapja szintén elméleti jellegű. Mind a büntető anyagi jogi, mind a büntető eljárásjogi alapelveken nyugvó kritikai észrevétel alapja ugyanis az az elvi tétel, hogy „*egy bíróság nem lehet sem egy terhelt, sem egy sértett, de még egy tanú barátja sem életkorától és életállapotától függetlenül*”.⁹

Ugyanakkor fontos, hogy a gyermekek megkülönböztetett figyelemben részesüljenek az igazságszolgáltatás rendszerében; ezt a gyermekközpontú igazságszolgáltatás (child-focused justice) kifejezés szem előtt tartja, és üzenetében is visszatükrözi.

Megjegyzendő, hogy az ENSZ-dokumentumok egy része a „*child-centered justice*” kifejezést alkalmazza. Így például a 2025 márciusában megjelent 'Justice with Children' programon belül zajló kutatás anyaga, „*Advancing Child-Centred Justice*” címmel. Ezt olyan, a területen meghatározó nemzetközi szakmai szervezetek koordinálták, mint a Terre des hommes Foundation Lausanne, a Penal Reform International (PRI) és az International Association of Youth and Family Judges and Magistrates (IAYFJM).¹⁰

Bármelyik megközelítést is fogadjuk el, nem szabad elfelejteni, hogy az a *gyermek igazságszolgáltatás* folyamatában betöltött konkrét szerepétől függetlenül irányadó – legyen szó elkövetőkről, áldozatokról vagy épp az adott ügy tanújáról.

9 Lásd ehhez részletesebben: OBH (2012) 'A Gyermekközpontú Igazságszolgáltatás Bírósági Konceptiója', Budapest: Országos Bírósági Hivatal.

10 Foussard, C., Gil González, M., Pérez Cruz, M. (2025) 'Advancing child-centred justice: Preventing and responding to violence affecting children in child justice systems' Lausanne: Global Initiative on Justice With Children.

Ebből adódóan fontos néhány alapvető fogalom rögzítése. A *New York-i Egyezmény* megközelítését követve *gyermeknek* a 18. életévét be nem töltött személyt tekintjük.

Az elkövetői szereppel összefügg a „*törvénnyel konfliktusban álló gyermek*” fogalma; ilyennek minősül az a 18. életév alatti személy, aki büntetőeljárás gyanúsítottja vagy vádlottja.

Áldozatként – az uniós viktimológiai definíció kereteit követve – arra a 18. életévét még be nem töltött természetes személyre tekintünk, aki az adott bűncselekmény közvetlen következményeként fizikai, mentális vagy érzelmi kárt vagy anyagi veszteséget szenvedett el. Fontos jelezni, hogy az uniós felfogás e körbe nevesíti például annak a gyermeknek a családtagjait is, akinek halála bűncselekmény közvetlen következménye volt, és akik emiatt kárt szenvedtek.

Gyermektanúnak tekintendő – a nemzeti büntetőeljárás jog szerinti státuszától függetlenül – minden olyan, 18. életévét be nem töltött személy, aki büntetőeljárással kapcsolatos információval rendelkezik. (Egyebekben – értelemszerűen más életkori határok mentén – ide tartoznak a szakértők és a tolmácsok is.)

A gyermekbarát igazságszolgáltatásban nemcsak a hatóság képviselőinek jut fontos szerep, de a gyermek mellett álló, érte felelősséggel tartozó egyéb felnőttek is. *Szülőnek* a nemzeti jog szerinti szülői felelősséggel rendelkező személy(ek)et értjük.

Ha valamilyen oknál fogja nincs ilyen személy a gyermek mellett – vagy nem gyakorolhatja ezzel kapcsolatos jogait és kötelezettségeit – akkor ezt a szerepet a gyám vagy egy kijelölt törvényes képviselő látja el. *Gyám* az a személy, akit abból a célból neveznek ki vagy jelölnek ki e feladatra, hogy támogassa, segítse – illetve adott feltételek mellett – akár képviselje is a gyermekkorút.

Ilyen eset állhat fent az ún. kísérő nélküli vagy szülei(k)től elszakított gyermekek esetén, az őket érintő eljárásokban. Előbbi kategóriába azt a gyermeket sorolják, akit elszakítottak mindkét szülőjétől és más rokonaitól, és akiről nem gondoskodik olyan felnőtt, aki törvény vagy szokás szerint erre köteles. Utóbbi kategóriába pedig az olyan, 18. életévüket be nem töltött személyek tartoznak, akiket elszakítottak mindkét szülőjüktől, vagy korábbi törvényes (vagy szokásos) elsődleges gondviselőjüktől. Ez azonban nem jelent szükségképpen teljes egyedüllétet. Így akkor is fennáll e fogalom, ha a gyermeknek van más – az előbbi körbe nem tartozó – rokona.

Gyám azonban nem csak természetes személy lehet. Így nincs akadálya annak sem, hogy egy intézményt vagy szervezetet nevezzenek ki, jelöljenek ki gyámként, hogy támogassa a gyermeket. Ilyenkor vélelmezett a speciális szaktudás, szakértői attitűd is. Az intézmény vagy szervezet ilyenkor egy konkrét természetes személyt jelöl majd ki, aki így érdemben is képes lesz a gyermeket segíteni az őt megillető jogok gyakorlásában, illetve – az életkor függvényében – gyakorolja majd helyette annak jogképességét.

Fontos, hogy a gyám függetlenül is el kell járjon annak érdekében, hogy a gyermek jogai biztosítva, legjobb érdekei és jóléte pedig garantálva legyen.

Egyebekben a gyám egyfajta összekötő szerepet is betölt a konkrét gyermek és mindazon érdekelt felek között, akik a gyermek iránt felelősséggel tartoznak. Azért is fontos ennek a fogalmi elemnek a kiemelése, mert a nemzeti szabályozás

e tekintetben eltérő lehet – legyen szó akár a konkrét elnevezésről, akár a gyám feladatairól vagy épp kinevezésének konkrét módjáról.

Mindezzel összefüggésben kiemelkedően fontos az, hogy a gyermek megértse a körülötte zajló folyamatokat, tisztában legyen azok céljával és jelentőségével. Ezért az információnak „gyermekbaráttá” kell válnia. Olyannak kell lennie, ami a gyermek életkorához, érettségéhez, nyelvéhez, neméhez és kultúrájához igazodik. Ez megköveteli az információt nyújtótól, hogy azt – és a kommunikáció komplexitását – az egyes gyermekek egyedi helyzetéhez és szükségleteihez igazítsa. Ez az elvárás a fiatalkorúak kapcsán is fennáll; azaz a gyermek 18. életévéig elvárás a hatóság felé.

5. A GYERMEKBARÁT IGAZSÁGSZOLGÁLTATÁS FŐBB IRÁNYELVEI

Európában a gyermekbarát igazságszolgáltatás fejlődésében meghatározó lépcsőfoknak számít az *Európa Tanács Miniszteri Bizottságának gyermekbarát igazságszolgáltatással kapcsolatos Irányelve*, amelyet 2010. november 17-én fogadtak el.¹¹ Ez az első olyan nemzetközi dokumentum, amely a jog síkján átfogó jelleggel határozza meg a gyermekbarát igazságszolgáltatás gyakorlatban való megjelenésének kereteit és az ezzel kapcsolatos elvárásokat.

Az *Irányelv minden, 18. életévét be nem töltött személyre* vonatkozik, aki bármilyen okból kapcsolatba kerül az igazságszolgáltatással. Tekintettel a jogágak sokszínűségére, itt akár családjogi kérdésekről (szülők válása, örökbefogadás), akár büntetőjogi érintettségéről (áldozattá, elkövetővé válás), vagy egyéb, például a migrációval kapcsolatos eljárásokról is szó lehet.

Az *Irányelv a célt* általános jelleggel határozza meg, a bírósági eljárás konkrét jogági jellegétől függetlenül, a gyermekeket megillető jogokra és szükségletekre fókuszálva.

A legfontosabb *alapelvek* körében rögzíti a részvétel, a gyermek legjobb érdeke, a méltóság, a diszkriminációval szembeni védelem és a jogállamiság tételét. Ezek azok, amelyeknek az *Irányelvben*, illetve azok megvalósítása során érvényre kell jutniuk.

Az *Irányelv alapvetően folyamat fókuszú*, azaz a gyermeket érintő igazságszolgáltatási eljárást megelőző, a közvetlenül ahhoz kötődő, illetve az azutáni szakaszokra bontja.

A gyermekbarát igazságszolgáltatás *általános elemei* között nevesíti az információhoz és a tanácsadáshoz való jogot, a magán- és családi élet védelmét, a különleges megelőző intézkedések garantálását a gyermek biztonsága érdekében, illetve a szabadságelvönő intézkedések korlátozottságát. Itt rögzíti az *Irányelv* – e célok elérése érdekében – a multidiszciplináris megközelítés kívánalmát, valamint a szakemberképzés szükségességét.

¹¹ Guidelines of the Committee of the ministers of the Council of Europe on child friendly justice. Adopted by the Committee of ministers of Council of Europe on 17.11.2010 and explanatory memorandum. Strasbourg: Council of Europe publishing. Reprinted in oktober 2024.

A gyermekbarát igazságszolgáltatást *megelőző szakaszhoz* olyan intézkedéseket köt a dokumentum, amelyek az adott jogterület függvényében különböző tartalmúak lehetnek ugyan, de mindegyikük a gyermek érdekeinek érvényre juttatását célozza.

Ilyen például a büntethetőség alsó korhatárának megállapítására vonatkozó kötelezettség, amely azonban nem lehet túl alacsony.

De kívánatosnak tartja az Irányelv az igazságszolgáltatási eljárások alternatíváinak kidolgozását (elaterelési lehetőségek), illetve a gyermekek számára megfelelő konzultációs formák biztosítását.

Az Irányelv rendelkezéseket fogalmaz meg a gyermekek *rendőrséggel (nyomozó hatósággal) való kapcsolatát* érintően is. E körben rögzíti – többek között – azt, hogy

- a rendőrségnek tiszteletben kell tartania minden gyermek jogait és méltóságát,
- biztosítania kell a szülők tájékoztatását (kivéve, ha ez ellentétes a gyermek érdekével), illetve
- a gyermekek életkorának, kommunikációs képességeinek, személyiségének megfelelő kihallgatási technikák alkalmazását.

Legindokoltabb esetben van lehetőség a fogva tartás jogilag szabályozott formáinak elrendelésére, azonban annak konkrét körülményei és feltételei speciálisak, a gyermekek igényeihez kell, hogy igazodjanak.

A dokumentum meghatározza a gyermekbarát igazságszolgáltatás azon *eljárési kritériumait*, melyek hiányában nem beszélhetünk gyermekfókuszú eljárásról. Kiemelten fontos feltevel

- a bírósághoz/igazságszolgáltatáshoz való hozzáférés,
- a jogi tanácsadás és képviselő biztosítása, valamint
- a meghallgatáshoz és véleménynyilvánításhoz való jog garantálása.

Több objektív körülmények is meghatározásra kerül, mint például

- a gyermekbarát környezet kialakításának,
- a gyermek életkorának és kommunikációs képességeinek megfelelő nyelvezet használatának szükségessége.

Fontos az is, hogy az eljárások késedelem nélkül folyjanak, ezzel is biztosítva a gyermekeket érintő pszichés terhelés minimalizálását.

A gyermekbarát igazságszolgáltatás teljes körű megvalósulásának fontos eleme, hogy a *formális eljárás lezárását* követően sem lehet a gyermek érdekeit figyelmen kívül hagyni, vagy azokat háttérbe szorítani.

Ez részben vonatkozik az ítéletek és döntések végrehajtásának nyomon követésére, illetve arra, hogy a büntetett előéletű gyermekek magánélete kellő védelemben részesüljön.

Az anonimitás biztosítása mellett fontos védelmük egyéb formában történő garantálása. Ilyen lehet például a gyermekek további támogatása az adott nemzeti szabályozás, illetve jogág sajátos alaptételeinek figyelembevételével.

Tekintettel arra, hogy a gyermek a szülőket közvetlenül érintő eljárásban született döntések hatását is kell viselnie, így általános elvárásaként a bírósági eljárás eredményéről, tipikusan annak jellegétől függetlenül, értesülnie kell.

A gyermekbarát igazságszolgáltatás elveinek gyakorlati megvalósulása szükségessé teszi annak *folyamatos monitorozását és evaluálását*. Ezzel biztosítható a gyakorlatban előforduló hibák, nem megfelelő működési mechanizmusok kiszűrése, valamint a folyamatos fejlődés és a változó igényeknek megfelelő reagálás.

Bármilyen jól szabályozott is egy igazságszolgáltatási tevékenység, annak valódi értékmerőjét az ott dolgozó – *az elveket érvényre juttató – szakemberek hozzáállása, képzettségének, kompetenciáinak szintje* határozzák meg leginkább.

Ezért elvárás a szakemberek képzésének folyamatos biztosítása, a működésüket támogató rendszerek életre hívása, illetve az ismeretszerzést, tudásbővítést célzó kutatások lefolytatása. Önmagában azonban a felnőtt „szereplők” közötti együttműködés szükséges, de semmiképpen sem elégséges feltétele a gyermekbarát igazságszolgáltatásra irányuló irányelv céljai teljes körű megvalósulásának.

Ehhez szükség van például olyan intézmények életre hívására, ahová az eljárással érintett gyermekkorú áldozatok – vagy akár tanúk – továbbküldhetőek, s amelyek célja adekvát és érdemi támogatás nyújtása a megélt traumák feldolgozásához.

6. A PEKINGI SZABÁLYOKTÓL AZ UNIÓS DOKUMENTUMOKIG – FÓKUSZBAN A GYERMEKBARÁT IGAZSÁGSZOLGÁLTATÁS

Napjainkra mind nemzetközi, mind uniós szinten széles körben jelennek meg a gyermekbarát igazságszolgáltatás alapelvei és kritériumai. Ezek a legkülönbözőbb területeket érintik, a büntetőügyektől a szülői felelősség kérdéséig, a menekültügytől a családgyejesítésig.

Ez utóbbi témakörben született dokumentumok közül kiemelendő például a *családgyejesítés* jogáról szóló 2003/86/EK irányelv, vagy a 2013/32/EU irányelv a *nemzetközi védelem* megadásáról és visszavonásáról, illetve a 2013/33/EU irányelv a nemzetközi védelmet kérők befogadásáról.

A büntetőeljárásokkal kapcsolatban meghatározó előrelépést jelentett például a 2010/64/EU irányelv a tolmácsoláshoz és fordításhoz való jogról, a tájékoztatáshoz való jogról szóló 2012/13/EU irányelv, az ügyvédhez való jogról és a szabadságtól való megfosztás esetén fennálló jogokról szóló 2013/48/EU irányelv, a büntetőeljárásokban a tárgyaláson való jelenlét jogáról szóló (EU) 2016/343 irányelv vagy a gyanúsítottak és vádlottak büntetőeljárásokban, valamint az európai elfogatóparancsok keretében körözött személyek jogi segítségnyújtásáról szóló (EU) 2016/1919 irányelv.

A *polgári jog és családjog területén* – részben a globalizáció hatására bekövetkező társadalmi folyamatok okán is – számos dokumentum született. A polgári és kereskedelmi ügyekben történő mediáció egyes vonatkozásairól szóló 2008/52/EK irányelv, a polgári és kereskedelmi ügyekben a joghatóságról, valamint az ítéletek elismeréséről és végrehajtásáról szóló (44/2001) rendelet (Brüsszel I), a polgári és kereskedelmi

ügyekben a joghatóságról, valamint az ítéletek elismeréséről és végrehajtásáról szóló (átdolgozott) 1215/2012/EU rendelet (Brüsszel I átdolgozott), a házassági ügyekben és a szülői felelősségre vonatkozó ügyekben a joghatóságról, valamint az ítéletek elismeréséről és végrehajtásáról, valamint az 1347/2000/EK rendelet hatályon kívül helyezéséről szóló 2201/2003/EK rendelet (Brüsszel IIa), a házassági ügyekben és a szülői felelősségre vonatkozó ügyekben a joghatóságról, az ítéletek elismeréséről és végrehajtásáról, valamint a nemzetközi gyermekrablásról szóló (2019/1111) rendelet (átdolgozás) (Brüsszel IIb), a tartási kötelezettségekkel kapcsolatos ügyekben a joghatóságról, az alkalmazandó jogról, az ítéletek elismeréséről és végrehajtásáról, valamint az együttműködésről szóló 4/2009/EK rendelet.

Az erőszak minden formája tilalmazott és üldözendő. Ezt célozza többek között a nők elleni erőszak és a családon belüli erőszak elleni küzdelemről szóló (EU) 2024/1385 irányelv, valamint az Európai Parlament és a Tanács 2024. június 13-i (EU) 2024/1712 irányelve az emberkereskedelem megelőzéséről és leküzdéséről, valamint az áldozatok védelméről szóló 2011/36/EU irányelv módosításáról.

Egyéb, különösen releváns egyezményként azonosítható például az 1980. október 25-i egyezmény a nemzetközi gyermekrablás polgári jogi vonatkozásairól (HCCH 1980. évi gyermekrablási egyezmény), az 1996. október 19-i egyezmény a szülői felelősség és a gyermekek védelmét szolgáló intézkedések tekintetében a joghatóságról, az alkalmazandó jogról, az elismerésről, a végrehajtásról és az együttműködésről (HCCH 1996. évi gyermekvédelmi egyezmény), a gyermektartás és egyéb családtartási kötelezettségek nemzetközi behajtásáról szóló, 2007. november 23-i egyezmény (HCCH 2007 gyermektartási egyezmény), valamint a tartási kötelezettségekre alkalmazandó jogról szóló, 2007. november 23-i jegyzőkönyv.

7. GYERMEKBARÁT IGAZSÁGSZOLGÁLTATÁS A GYAKORLATBAN

A gyermekbarát igazságszolgáltatás megvalósulásához szükséges a meghatározó dokumentumok szellemiségének megértése és elfogadása.

A témakörhöz tartozóan kiemelt tétel, hogy az igazságszolgáltatáshoz való hozzáférés és a hatékony jogorvoslatok lehetővé tétele érdekében az államoknak meg kell szüntetniük az olyan akadályokat, mint a nem megfelelő jogi képviselő, a bonyolult jogi nyelv és a jogi eljárások, hogy biztosítsák a gyermekek jogát a tisztességes, hozzáférhető és átlátható igazságszolgáltatáshoz.

A gyakorlatban sokszor jelent az problémát, hogy a jogszabályban előírtak formális betartására kerül csak sor. Így például a védelemhez való jog (pl. 2013/48/EU irányelv az ügyvédhez való jogról) nem kerül biztosításra önmagában csak azzal, hogy az adott nemzeti törvény kimondja a kötelező védelem elvét, ha az ügyvédi jelenlét nem ölel fel érdemi közreműködést.

Az információhoz és a tájékoztatáshoz való jog sem merül ki abban (pl. 2012/13/EU irányelv a tájékoztatáshoz való jogról), hogy a hatóság képviselője ismerteti a tényeket, ha nem kontrollálja (például visszatükrözéssel, parafrázis vagy semlegesbe fordítás, mint kommunikációs technikák segítségével) azt, hogy az érintett kiskorú megértette-e annak tartalmát a saját életkorának megfelelő szinten.

Az információhoz való joggal összefüggésben külön is szót kell ejteni a kommunikációs képességeket érintő zavarokról. Míg a nyelvi fejlődési zavarok (Developmental Language Disorder/DLD) gyakorisága a teljes gyermekkorú népességben 7%, addig a bűnelkövető 18 év alattiak körében ennek a többszöröse (célcsoporttól függően). Az adatok visszafelé is 'megrázóak': a DLD-csoportban az ismételt bűnelkövetés aránya az első bírósági végzéstől számított egy éven belül 62%(!), szemben az ezen problémával nem küzdő kiskorúak körében mért 25%-kal.

Sőt! Az egyéb rizikótényezőkhöz [pl. kognitív képességek, első bűnelkövetés életkora, bűnözési aktivitás (bűncselekményszám), depriváció foka] viszonyítottan a DLD előfordulása volt igazolhatóan a legjelentősebb prediktor (2,61 korrigált kockázati arány). Ez részben a nyelvi zavar sajátos jellegéből adódik, hiszen ez a nyelv elsajátításának és használatának különböző területein jelentkezik, előfordulása tartós, háttérben pedig beszédértési és/vagy produkciós zavarok állnak.

Másrészt, a DLD általában figyelemhiányos hiperaktivitás zavarral (ADHD), illetve diszlexiával társul. Előbbi felismerése (pl. az iskolában) egyébként is komoly nehézséget jelent, a „szimptomák” az adott óvodapedagógus, pedagógus számára összemósód(hat)nak a nem megfelelő (szabályellenes, közösséget zavaró) viselkedéssel, a feltételezett iskolai beilleszkedési zavarral.¹² (A DLD esetén még orvosi szempontból is nehéz az előrejelzés/igazolás, mert jelenleg sem ismert olyan „biomarker”, melynek segítségével egyértelműen kimutatható lenne a megléte.¹³)

A nyelvi fejlődési rendellenesség meglétéén alapuló kommunikációs akadályozottság áttételesen – a krónikus hiperaktivitás-zavar csoportjához tartozással összemósódva – szigorúbb fellépéshez, például letartóztatás elrendeléséhez vezethet, a tipikusan büntetés-végrehajtási intézetben történő fogatosítás pedig (a bünteteskiszabási tényezőkre figyelemmel) vélelmezhető szigorúbb büntetési tétellel együtt olyan rizikófaktor, mely növeli a visszaesés kockázatát.

A neurodiverzitás figyelmen kívül hagyása ugyancsak a gyermekek elleni erőszak fogalma alá tartozik – valósuljon meg akár intézményi erőszak formájában is. A gyermekekkel szembeni erőszak fogalma alá ugyanis nemcsak a szabadságtól való megfosztás alatt álló gyermekekkel szemben fizikai, pszichés vagy szexuális, illetve a diszkriminációalapú erőszak sorolandó, hanem – tágan véve – az igazságszolgáltatási rendszer működési anomáliája is. Sőt, a hivatkozott, a jogi kötelezettségek teljesítésével kapcsolatos szakemberi vélelmek átté-

12 Winstanley, M., R. T. Webb, G. Conti-Ramsden: Developmental language disorders and risk of recidivism among young offenders. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 2021/(62)4 pp. 396–403.

13 Foussard, C., Gil González, M., Pérez Cruz, M.: *Advancing child-centred justice: Preventing and responding to violence affecting children in child justice systems*. Global Initiative on Justice With Children, 2025.

telesen nemcsak a gyermekjogok gyakorlásának korlátozását jelenthetik, hanem az igazságszolgáltatással kapcsolatba került gyerekek esetén velük szembeni erőszaknak is minősíthetők.

Külön hangsúlyozásra kerül, hogy az államoknak stratégiákat kell kidolgozniuk és végrehajtaniuk *a gyermekeket érintő minden formájú erőszak megelőzésére és kezelésére* – beleértve a legtagabb megközelítéssel vett *intézményi erőszakot* is az érintett gyermekek kapcsán.

Külön figyelmet érdemel a gyermekbarát igazságszolgáltatás elveinek megvalósulása a *szabadságtól való megfosztás alatt álló gyermekekkel* kapcsolatosan. Az ENSZ szabadságtól megfosztott gyermekekről szóló globális tanulmánya szerint a gyakorlatban a gyerekek számtalan esetben rendkívül kiszolgáltatottak, akik nemcsak fizikai és mentális bántalmazásnak, hanem szexuális erőszaknak, sőt esetenként kínzásnak is ki vannak téve.¹⁴

A kutatásba több ország bűnüldöző szerveit, fogva tartási központjait, büntetés-végrehajtási intézeteit vonták be. A vizsgálat jelentőségét jól mutatja, hogy évente átlagosan minimum 1,3–1,5 millió gyermek kerül szabadságtól való megfosztás intézkedés hatálya alá, döntő többségük (430 000–680 000) különféle intézményekbe kerül elhelyezésre. Ezen adatok azonban nem tartalmazzák azt a körülbelül egymillió gyermeket, akik rendőrségi fogva tartás alatt állnak.

Az *intézményi erőszak* konkrét formái gyakran az adott intézményrendszer nem megfelelő működéséből adódnak. Hiányoznak alapvető szolgáltatások, nincs lehetőség hozzájutni oktatáshoz vagy egészségügyi ellátáshoz, kevés a szálláshely, nem biztosított a családdal való kapcsolattartás. Problémát jelentenek az elhúzódtó letartóztatások is, amelyek számos esetben az intézményrendszer túlterheltségéből adódnak. Kiemelendő még e körben az információhoz és véleménynyilvánításhoz való jog korlátozott megvalósulása, akár a nem megfelelően megválasztott kommunikációs stílus, a bonyolult kifejezőmód vagy épp a szaknyelv túlzott használata okán.

Negatív (pszichés) változások a szabadság elvonásával szükségképpen együtt járó események (például fizikai korlátok, családdal való kapcsolattartás akadályozottsága, testüregi motozás, kihallgatás) okán is létrejöhetnek. Az intézményrendszer nem megfelelő működése azonban felerősíti ezek hatását, akár traumás állapotokat kiváltva.

Traumatapasztalatról abban az esetben beszélhetünk, ha olyan folyamatok, események, történések hatnak az egyénre, amelyekre nincs befolyása, nem rendelkezik érdemi döntési képességgel, illetve lehetőséggel, azok akaratlan szabadságán kívül realizálódnak. Az így átélt tehetetlenség, kontrollvesztés, az okoktól való izoláció megélése olyan szintű ingereket vált(hat) ki benne, amelyek már meghaladják tűrőképességét, a megküzdésre vagy ezek feldolgozásra való potenciálját. Ha mindez kezeletlenül marad, akkor az hosszú távon, mélyen berögzülve komoly változásokat idézhet elő az egyén személyiségében, életfelfogásában, illetve pszichoszomatikus, vagy

akár testi elváltozásokat is generálhat. Amennyiben a szorongás, a depresszió, az akaratlan emléketörések vagy épp a rémálmok huzamosabb időn keresztül fennállnak, akkor a poszttraumás stressz-zavar kialakulását önsértő magatartások, öndesztuktív viselkedés vagy indokolatlan dühkitörések és agresszió is leírhatja.¹⁵

A gyerekbarát igazságszolgáltatás iránti igény jelentősége ezen személyi körben azért fokozottabb, mert a szabadságtól való megfosztás alatt álló gyerekek tipikusan nem egy, hanem általában többféle, egymást erősítő hatású erőszakformával is találkozhatnak.

E probléma jelentőségére nemzetközi szervezetek is nyomatékkal hívták fel a figyelmet. Így például a Justice with Children Global Initiative, a Terre des hommes Lausanne Foundation által koordinált, a gyermekekkel kapcsolatos igazságszolgáltatásról szóló 2021. évi világgongresszus résztvevői is kinyilvánították az igazságszolgáltatáshoz való hozzáférés általános követelményét és az inkluzív gyermekjogi rendszerek felé történő továbblépés fontosságát.

Az intézményi és rendszerabúzus, az igazságszolgáltatással kapcsolatos működési hibák összességében is alkalmasak *komoly károkat okozni a különösen sérülékeny életkorban lévő gyermekek számára tekintetében*. Ezek közvetlenül érinthetik fizikai, neurokognitív vagy pszichológiai fejlődésüket, esetenként konkrét betegséget, zavart, sérülést okozva; de ezeken túlmenően is: önmagában a felnőtt társadalom képviselői, a szakemberek, vagy az intézményrendszer felé megjelenő bizalomvesztés hosszú távon képes a világ igazságos működésébe vetett hitet, a jövőre vonatkozó egyéni kilátásokat, illetve a fiatal életfelfogását jelentősen befolyásolni.

E kiszolgáltatottságot, így annak negatív hatásait is az igazságszolgáltatással kapcsolatba kerülő gyerekek körében általában megjelenő karakterisztika még veszélyesebbé teszi. A gyermekkorú elkövetők körében többnyire nagyobb a kockázata a korábban megélt áldozati helyzetnek, a családon belüli problémáknak, a rosszabb szociális paramétereknek vagy épp a sikeres felnőtté válást akadályozó oktatási vagy viselkedési hiátusoknak.

Ezzel összefüggésben sokszor nem megfelelő magatartást választanak a külső nehézségek kezelésére, vagy azt problémaviseléssel próbálják feloldani.

Végeredményben mindez nemcsak a bűnelkövetővé válás, majd a szabadságelvonással járó jogkövetkezmény alkalmazásának az esélyét vetíti előre, hanem a könnyebben generálódó konfliktusok okán az intézményi erőszak bekövetkeztét is.¹⁶ Az áldozattá vált gyermekek esetében a rendszerabúzus másodlagos áldozattá váláshoz is vezethet, a büntetőeljárás menete és egyéb jellemzői okán hosszabb távú pszichés zavarokat kiváltva.

14 Nowak, M. (2019) 'Global study on children deprived of liberty', Secretary General, United Nations, A/74/136.

15 Lásd ehhez részletesebben például Kiss E.Cs., Sz. Makó, H. (2015) Pécs: Pro Pannonia Kiadói Alapítvány.

16 Lásd ehhez Braun M., C. Foussard, M. Pérez Cruz: *Climate in justice for children: How climate crisis affects access to justice and children's rights*, Terre des hommes Foundation Lausanne, 2023, p. 12.

8. GYERMEKBARÁT IGAZSÁGSZOLGÁLTATÁS – TÚL AZ ELVEKEN, AVAGY MINDEN A KOMPETENCIÁN MÚLIK

A gyermekbarát igazságszolgáltatás elvei az ott dolgozó szakemberek aktív közreműködése nélkül nem valósulhatnak meg. Fontos azonban kiemelni, hogy ennek előfeltétele nemcsak a gyermekbarát igazságszolgáltatással kapcsolatos elméleti tudásanyag átadása, hanem az úgynevezett „soft-skill”-ek megerősítése (vagy kialakítása). Az igazságszolgáltatással való első, pozitív hatású találkozás – ahogy erre már utaltunk – hosszú távon képes befolyásolni a jogkövető magatartást, az intézményrendszerbe vetett bizalmat. Ennek alapját pedig a szakemberekkel való kommunikáció milyensége adja.

A szakemberektől elvárt kompetenciák – így különösen a kommunikációs készségek – szerepének jelentőségét nemcsak megerősíti, de tovább növeli a 2011–2020 közötti „Building trust in EU-wide justice: a new dimension to European judicial training”,¹⁷ illetve az „Ensuring justice in the EU – a European judicial training strategy for 2021–2024”¹⁸ csakúgy, mint a 2025-től induló újabb stratégia.¹⁹

Uniós szinten fontos szerepet kapott képzések kapcsán az első átfogó stratégia a 2011–2020 közötti időszakot ölelte fel. A taxative jogi ismeretek mellett a kompetenciaképzés is fontos szerepet kapott. 2017-re teljesült az a kiemelt cél, hogy a programba bevont összes gyakorló jogász fele – azaz 800 000 fő – vett részt a programban. Ebben a szakaszban az EU-jog állt a fókuszban, s a résztvevők a bírások, ügyészek voltak.

A következő – 2021–2024 közötti – szakaszban a program céljai tovább bővültek. Megjelent a szempontok között a specializáció. Fontos – a gyermekbarát igazságszolgáltatás érvényre juttatása szempontjából is meghatározó – döntés, hogy a célcsoport jelentősen kiszélesedett; immár a bírósági alkalmazottak, ügyvédek, közjegyzők, bírósági végrehajtók, közvetítők, jogi tolmácsok és fordítók, bírósági szakértők, pártfogók, illetve (részben) a börtönszemélyzet is részt vett a kompetenciaerősítő tréningeken.

A képességek, készségek területén a döntéshozatal, a kommunikációs, konfliktuskezelési és retorikai készségek, az együttműködésre való képesség mellett – a hazai bíróképzésen is²⁰ – olyan (újabb) témák is megjelentek, mint a hatékony időgazdálkodás vagy a pszichológiai stressz kezelése. Ezek jelentősége áttételesen is nagy, hiszen például a stressz nem megfelelő kezelése kiegészítéshez vezethet.

Figyelemmel arra, hogy a bírások (és a többi szakember is) saját személyiségével dolgozik, mentális erőforrásaira hagyatkozik, fontos, hogy képesek legyenek felfrissülni, konfliktusait, a munkájukkal járó stresszt és krízishelyzeteket kezelni, feltöltődni. Ennek hiányában jelentkezhetnek a kiegész jelei, melyek – áttételesen – az igazságszolgáltatás gyermekbarát jellegének minőségére is kihathatnak.

A legújabb uniós stratégia – igazodva az új technológiai igényekhez, illetve ügyfélkörhöz – már nemcsak az IKT-²¹ de az MI-kompetenciafejlesztést is célozza.

9. GYERMEKBARÁT JÖVŐ – TRAUMATUDATOSSÁG MINT MINIMUMKÖVETELMÉNY

Az eljáró szakemberek kompetenciafejlettsége egyre jelentősebb szerephez jut. A nemzetközi szinten megjelenő új irányzatok erőteljesen hagyatkoznak ezen képességekre, amikor egyre magasabb szintű (pszichológiai aspektusú) elvárásokat fogalmaznak meg az eljáró (jogi) szakemberek felé.

E körből érdemes kiemelni a *szenzorifókuszú* (lawyering) *megközelítést* és a traumatudatos igazságszolgáltatást.

Előbbi célja, hogy a kommunikációs nehézségekkel küzdő fiatalok, kisgyermekes esetén a környezetükből érkező ingerek feldolgozási folyamatának, illetve arra adott agyi reakálásuknak elemzésével vonjanak le következtetést a gyermek személyisége, pszichés állapota, jólléte vonatkozásában. Ez jelentős segítséget nyújthat a korlátozott verbális kommunikáció kiegészítésére, de egyben segítheti a szakembereket a gyermek egyéni igényeinek felismerésében. Ez – közvetetten – a gyermek eljárásbeli jogainak érvényre juttatását is erőteljesebbé teszi, ugyanakkor komoly szaktudást és jó kompetenciabázist feltételez.

A *traumatudatos (traumainformált) igazságszolgáltatás* célja – a már meglévő, hozott – traumák felismerésén túl (pl. PTSD) annak megelőzése, hogy a büntető-igazságszolgáltatással való találkozás – például az intézményi erőszakon, a nem megfelelő kommunikáción stb. keresztül – negatív hatást, rövid vagy hosszabb távú traumatikus élményt jelentsen. A traumatudatos meghallgatási módszer rendkívül előremutató, és széles körben segíti a gyermekek érdekeinek védelmét, illetve a gyermekbarát igazságszolgáltatás alapelveinek, céljainak megvalósulását. Sikeres gyakorlása komoly figyelemfókusz és kellő szakmai tapasztalatot feltételez.

A bírósági szakemberek fókuszpontváltására nagy szükség lenne. Már egy 2013-ban publikált kutatás is arról tudósított, hogy az amerikai büntető-igazságszolgáltatási rendszerben részt vevő fiatalok akár 90%-a (a felnőttek 75%-a) legalább egy traumatikus eseményt élt meg gyermekkorában.

Az is igazolást nyert egy több évtizedes kutatás eredményeként,²² hogy a korai traumaélmény, illetve ezek későbbi negatív

17 Communication „Building trust in EU-wide justice: a new dimension to European judicial training” [COM(2011) 551 final].

18 Ensuring justice in the EU – a European judicial training strategy for 2021–2024, European Commission, Brussels, 2.12.2020 COM(2020) 713 final.

19 European Judicial Training Strategy 2025–2030. Stellungnahme. Bitkom, Berlin, 2025.

20 82.SZ/2023. (X. 5.) OBHE határozat a 2024. évi központi oktatási tervről.

21 Információs és kommunikációs technológia (IKT).

22 Dierkhising, CB, S.J. Ko, B. Woods-Jaeger, E.C. Briggs, R. Lee, R.S. Pynoos (2013) 'Trauma histories among justice-involved youth: findings from the National Child Traumatic Stress Network', *European Journal of Psychotraumatology*, 16(4) p. 10.3402.

következményei – beleértve a büntető-igazságszolgáltatással kapcsolatos érintettségét is – jelentős korrelációban vannak.

A kutatás szerint a legtöbb fiatal (62%) ötéves kora előtt megélt a családon belüli erőszak (51,6%), az érzelmi (pszichológiai) bántalmazás (49,4%), a fizikai bántalmazás (38,6%) és a közösségi erőszak (34%) traumáját. Tipikus, hogy többféle traumaélmény jelenik meg egyszerre vagy egymást követően. Ebből (is) eredően rögzítést nyert, hogy több mint 70%-uknál kialakult a mentális egészségügyi zavarok tünetegyüttese, sőt kb. 30%-uknál kialakult a poszttraumás stressz zavar (PTSD) kritériumegyüttese. A traumatapasztalat és a problémaviselkedés (beleértve az alkohol- és drogfogyasztást, az önkárosító magatartásokat vagy a normasértő viselkedést) közötti kapcsolat fennállt.

Az igazságszolgáltatásban dolgozók – így különösen a bírák – esetén fontos a traumainformált meghallgatási technika alkalmazása. Az ezzel kapcsolatos képzés, illetve későbbi bírói tapasztalatok azt mutatták, hogy gyakorlati módszerek nélkül bármilyen jó elméleti tudásbővítés nem képes elegendő érdemi támogatást nyújtani a gyakorlati szakembereknek.

A 2022-ben lefolytatott, bírakra, ügyvédekre, pártfogó felügyelőkre stb. fókuszáló képzés állományába tartozók szerint²³ a tréningekkel kapcsolatos igények közül kiemelkedik – többek között –

- a gyakorlatorientáltság iránti elvárás,
- a holisztikus szemlélet iránti igény (különösen a pszichológia, neurológia stb. összefüggéseinek megvilágítása (pl. a traumák vagy a *neuroplaszticitás tényleges biológiai hatásait vizsgáló agytudományok*),
- vitára ösztönzés, új szemléletmódok beemelése,
- változatos, több érzékszervre ható és kompetenciát megmozgató oktatásmódszertan alkalmazása,
- több tudományág képviselőit felvonultató, vegyes csapatokban zajló program,
- a gyermekek mellett a felnőtt aktorok szükségleteire, illetve traumatapasztalataira való kitékintés.

Fontos két egyéb megállapítás rögzítése is:

- egyrészt, hogy a bírák mellett az egyéb szakemberi kör képzése nem mellőzhető; ahogy a kutatás rámutatott, 100, valamely bírósági aktivitással érintett személy a megjelenésének mindössze 2%-ban találkozik a bíróval; azaz, a rendszer egyéb szereplőivel történő kommunikáció jelentős lehet;
- másrészt, fontos tisztában lenni az egyéb tényekkel is, így például a helyettesítő traumák létével és hatásmechanizmusával.

Mindkét új megközelítésmód tehát kiemelten fontos a gyermeki jogok minél szélesebb körű érvényre juttatása vonatkozásában. Ezek nélkül nem beszélhetnénk valódi gyermekbarát igazságszolgáltatásról, így nevesítésük mindenképpen indokolt.

A kriminológia tudománya a társadalmi változások, kihívások újabb és újabb irányaira figyel, így jelent meg például

a zöld kriminológia keretében a *klimaváltozás és gyermeki jogok fiatalok büntető-igazságszolgáltatásában* való érvényesülésének problematikája, amely speciális látásmódot igényel.

Zöld kriminológia újabb irányaként megjelenő kutatási terület a gyermekjogi fókusz. Így a már korábban hivatkozott kutatási terület és a gyermekjogok közötti kapcsolat vizsgálata a Justice with Children projekt „Climate in-justice for children: How climate crisis affects access to justice and children's rights” cím alatt²⁴ kapott figyelmet. A megközelítésmód egyedi és holisztikus: a klímaváltozás gyermeki jogokat korlátozó vagy érintő lehetséges kihatásait vette górcső alá.

Tény: a „Climate change and its pressure on the child justice system” programelem keretében a klímaváltozás és a fiatalok büntető-igazságszolgáltatásának komplex kapcsolatrendszere egészen új összefüggésekben volt megragadható.

Az éghajlatváltozás közvetlen és közvetett hatásai előidézhetnek olyan következményeket, mint a lakóhelyelhagyás, a megélhetés/munkalehetőségek elvesztése vagy – részben ezzel összefüggésben – a szociális támogatási rendszerek összeomlása.

E folyamatok áttételesen hatnak a gyermekek helyzetére, hisz jobban ki lehetnek téve a kizsákmányolásnak, az erőszaknak, illetve nőhet a sérelmükre történő bűnelkövetővé válás esélye.

Ugyanakkor az éghajlattal kapcsolatos katasztrófák miatt az infrastruktúrára és az erőforrásokra nehezedő nyomás akadályozhatja a gyermek-igazságszolgáltatási rendszer és igazgatása hatékony működését, ami például túlterheltséghez, ezen keresztül nem megfelelő állami, hatósági válaszreakciókhoz vezet. Nem marad kellő érzékenység és figyelem a törvénnyel összeütközésbe került gyermekek sajátos szükségleteinek figyelembevételére, jogérvényesítésük speciális támogatására. De ezen túl is az éghajlatváltozás és a gyermekek büntető-igazságszolgáltatási rendszere közötti kölcsönhatás olyan aspektusokra is kiterjed, mint a jelentősen melegedő nyarak miatt a nem klimatizált cellákban megugró átlaghőmérséklet (pl. Angliában).

Az információs társadalom új elemei, más irányú kutatási aktivitást igényelnek. Érvényesülésének kérdései azért is merülnek fel, mert az online meghallgatások során hiányzik a metakommunikáció. A nonverbális üzenetek jelentősége óriási, azonban a digitális platformokon ezek észlelése/észlelhetősége korlátozott, ez pedig megfosztja az eljáró bírakat a fiatalok személyiségére utaló információmennyiségtől. A kérdés, hogy ez esetben mennyire támogató az eljáró hatóság kommunikációs technikája, mely képes olyan légkört teremteni, melyben a fiatal meg tud – és akar is – nyílni. Ezzel kompenzálhatóvá válik az alkalmazott kommunikációs csatorna sajátossága okán előállt helyzet úgy, hogy az információs és kommunikációs technikák igénybevétele számos más szempontból a gyermek érdekeit támogató, s így a gyermekbarát igazságszolgáltatás megvalósítását segítő megoldás.

23 McKinsey, E., S. A. Zottola, L. Ellmaker, A. Mitchell, M. Heinen (2022) 'Trauma-Informed Judicial Practice from the Judges' Perspective', *Judicature*, 106(2) .

24 Lásd ehhez Braun M., C. Foussard, M. Pérez Cruz (2023) 'Climate in justice for children: How climate crisis affects access to justice and children's rights', Lausanne: Terre des hommes Foundation Lausanne.